

Дубасенюк О.А. Виховання лідерських якостей передумова формування еліти // Еліта, обдарованість, людиноцентризм: матер. міжнарод. наук. конф. 26 лютого 2010. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2010. – С. 92-98

ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ – ПЕРЕДУМОВА СТАНОВЛЕННЯ ЕЛІТИ

Дубасенюк О.А.

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир

dubasenyuk@ukr.net

У статті розкривається сутність понять "еліта", "лідер" та важливість формування лідерських здібностей; на основі вивчення зарубіжного досвіду подаються рекомендації щодо виховання та розвитку лідерських якостей. Наголошується на важливості формування такої важливої якості лідера як бачення перспективи, що складає основу успіху у майбутній діяльності.

Ключові слова: еліта, лідер, виховання лідера, бачення перспективи, універсальний лідер і ситуативний лідер, емоційний лідер і діловий лідер

У сучасних умовах поширення глобалізаційних та інтеграційних процесів, інтенсифікації суспільного життя, модернізації змісту освіти виникає потреба у розробці освітніх моделей професійної підготовки обдарованих особистостей, еліти, лідерів зокрема у сфері освіти, що спроможні піднести розвиток держави на новий якісний рівень. Під елітою у всі часи розумілися представники, груп, співтовариств, мас,

народів і людства в цілому, які не тільки ввібрали в себе народні звичаї, традиції, культуру, духовні і моральні цінності і військову доблесть і були їх носіями і хранителями, але й повертали ці цінності тим, кого вони представляли. Своїм головним обов'язком і потребою представники еліти, перш за все, вбачали в служінні і водійстві. Еліта не може і не повинна бути тільки сховищем кращих якостей суспільства тому, що рано чи пізно все застаріває, оновлюється і зазнає зміни. Ось через це вона і повинна бути "експериментальною лабораторією", аналітичним центром і плановим органом будь-якого суспільства. З погляду А. Моторного, процес формування та становлення еліти достатньо складний. Вона не формується впродовж одного покоління. Це тривалий історичний процес протягом не менше 10 поколінь, в якому беруть безпосередню участь практично всі шари населення. Головною умовою для формування національної еліти є прагнення самого суспільства до її становлення, усвідомлення того, що еліта – це національний Дух, Лідер и Гордість будь-якого суспільства і народу. Для того щоб виростити еліту, слід надати дитині хороше виховання й освіту, щоб вона стала громадянином і достойним продовжувачем роду [2].

Основи для розвитку здібностей видатного глобального лідера закладаються досвідом дитинства, на який, у свою чергу, впливають культурні моделі спілкування, що послідовно накладаються одна на одну. Перша адміністративна відповідальність і міжнародні проекти не створюють, а лише стимулюють навички глобального керівництва; вони зводяться на фундаменті дитинства. Можна сказати, якщо в конкретну людину не заклали правильні основи, від навчання глобальному керівництву в компанії буде мало користі. Таким чином, компаніям слід

досліджувати передісторію потенційних начальників, звертаючи особливу увагу на дитинство й освіту, а не обмежувати себе вивченням становлення їх кар'єри в компанії. Обговорення впливів, що мали місце в ранньому дитинстві, неминуче розбудить суперечність "природа — виховання". Не дивлячись на те, що генетичні чинники мають велике значення в питанні лідерства, дія виховання і освіти безперечно впливає на розвиток лідерських якостей [1].

На думку А. Моторного, який глибоко вивчав цю проблему, необхідна спеціальна підготовка (для прикладу, наводиться робота фінсько-російської школи у м. Хельсінки) як викладачів для такої школи, так і відбір обдарованих учнів. У цій школі вражає надзвичайна атмосфера доброзичливості. Викладачі школи є не тільки наставниками в навчанні, але й старшими товаришами, радниками і помічниками у вирішенні всіх життєвих питань, але в цих взаєминах педагогів і учнів немає і натяку на панібратство. Основним критерієм оцінки дитини для прийому в цей дуже престижний навчальний заклад є його обдарованість; діти робочих і дипломатів, фермерів і чиновників відчують себе рівними серед рівних. У школі багато російських дітей, діти інших національностей, але ніхто не проявляє зарозумілості, чванливості або підлабузнювання. Щоб стати викладачем цієї школи, потрібно мати освіту не нижче університетського, володіти декількома мовами і пройти дуже жорсткий конкурс. Там до кожного учня застосовується індивідуальний підхід, в кожній особистості розкривається і формується свій, неповторний образ. При цьому після закінчення школи, продовжується трирічне навчання в працюючому при школі ліцеї. А потім – університет, а часто і не один [2]. Уся школа нагадує музей витончених мистецтв: усюди виставки дитячих робіт в різних

видах творчості, навколо панує атмосфера ввічливості і взаємної пошани, обличчя світяться добрими усмішками, на перервах чутний веселий сміх, тонкий гумор і багатомовне мовлення.

Школа знаходиться під постійною увагою, підтримкою і контролем з боку Президента країни, що гарантує турботу держави про підростаюче покоління. Відбувається глибоко продумане виховання, навчання і формування особистості – створюється основа для збагачення культури суспільства, його матеріальній стабільності, культивується еліта держави та його міжнародний престиж.

Лідер – член групи, за яким вона визнає право ухвалювати відповідальні рішення в значущих для неї ситуаціях, тобто найбільш авторитетна особа, що реально відіграє центральну роль в організації спільної діяльності і регулюванні взаємин в групі. У психології прийняті різні класифікації лідера: 1) за змістом діяльності (лідер – той, хто надихає і лідер-виконавець); 2) за характером діяльності (універсальний лідер і ситуативний лідер); 3) за спрямованості діяльності (емоційний лідер і діловий лідер).

Лідер і керівник не обов'язково поєднуються в одній особі. На відміну від керівника, якого іноді обирають, а частіше призначають, і який, несучи відповідальність за положення справ в колективі, має в своєму розпорядженні офіційне право заохочення або стягнення, Лідер висувається стихійно. Він не володіє ніякими владними повноваженнями, що визнаються поза групою, на нього не покладені ніякі офіційні обов'язки. Якщо офіційний керівник групи і її лідер – не одна і та ж особа, то взаємини між ними можуть сприяти ефективності спільної діяльності і гармонізації життя групи або ж можуть набувати конфліктного характеру, що визначається рівнем розвитку групи.

Донедавна у нашій країні виховання еліти, лідерських якостей не заохочувалося. Домінував принцип колективізму та вміння підкорюватися. Нині час змінився. Багато батьків хотіли б бачити своїх дітей активними незалежними, впевненими, що вміють домагатися успіху [4, с. 278-279].

Зарубіжними психологами і педагогами (М. Кете де Врис, А. Моторний, Б. Ньюмен та ін.) накопичено важливий досвід з цієї проблеми. Переважають дві точки зору. Перша: лідером потрібно народитися. Така людина ніби від народження запрограмована вести інших за собою. Інші мають все життя слідувати за кимсь. Дослідження свідчать, що багато з лідерів: керівники компаній, громадські діячі, капітани спортивних команд, виховувалися в сім'ях, де особливо заохочувалися незалежність суджень і вчинків. Діти з таких сімей не підкорювалися впливу однолітків; вони покладалися на власне судження. Лідерські здібності дитини, як правило зумовлюють успіхи у дорослому житті. Вже в групі дитячого саду такі діти виділяються серед решти малюків. Вони упевнені в собі, з повагою відносяться і до дорослим, і до своїх однолітків, охоче діляться іграшками. Доброзичливі, ініціативні, їм все цікаво, першими починають виконувати завдання, а інші наслідують їх приклад.

Відтак, психологи пропонують певні рекомендації батькам, вихователям, педагогам щодо виховання в дитині лідера.

1) Дитину слід підбадьорювати. Упевненість з'являється, коли дитині говорять: "Я знаю, ти можеш це зробити!" І після: "Ти це зробив. Приголомшливо!" Упевненість в собі виховується з перших кроків дитини.

2) Слід дозволяти дитині досліджувати нове, ризикувати, долати перешкоди. Такими людьми захоплюються, йдуть по їх стопах.

3) Важливе налаштування на успіх. Нерідко діти не домагаються успіхів в якійсь сфері (наприклад у спорті) не тому, що не володіють відповідними даними. Причина їх невдач в іншому. Замість того щоб настроїтися на успіх, вони турбуються про те, щоб не сплехувати. Тому слід навіювати дитині думку про успіх, а не перешкоди. Той, хто вірить в успіх, захоплює разом із собою інших.

4) Необхідно заохочувати мрії дітей, якими б далекими від життя вони не здавалися. Важливо, щоб діти уміли фантазувати і думати про те, як здійснити мрію. Лідера характеризують як людину, здатну побачити уявну мету, розповісти про неї іншим і захопити їх за собою. Але перша сходинка до цього – сама мрія. Підтримуйте в дитині високий рівень домагань.

5) Якщо дитина зустрічається з перешкодою, не варто поспішати кидатися на допомогу і робити щось за неї. Натомість слід запитати у неї: "А що ти можеш зробити?" Уміння запропонувати варіанти і можливості для дії – ось відмінна риса лідера. Той, хто вивчає проблему і вказує іншим спосіб її вирішення, неминуче постає на чолі справи. Необхідно заохочувати вашу дитину таким питанням: "А що, якщо ти це зробиш?"

6) Надавати дитині можливість удосконалювати навички лідера на практиці. Як спортсмен повинен тренувати свої якості, так і честолюбний лідер потребує можливостей відточувати свою майстерність. Слід записати дітей в спортивну команду, в будь-який клуб або залучити до дитячої організації, де вони набудуть досвіду спілкування з іншими дітьми. Заохочувати їх посісти керівну посаду. Важливо прагнення дітей до лідерства у сфері своїх інтересів. Хтось стане заводієм у грі, а хтось – у навчанні.

7) Якщо дитина діє в тій сфері, яка їй добре знайома, вона набуває впевненості, яка лежить в основі лідерства.

8) Бажано рекомендувати дитині один із секретів лідера – щодня вітатися з кожним з підлеглих і посміхатися йому. Якщо вона вітається не тільки з тим, з ким товаришує, але і з іншими дітьми, то в неї швидко побачать потенційного лідера. Слід заохочувати дитину виступати в класі. Уміння говорити перед аудиторією без утруднення – одна з головних якостей лідера. Пропонується дитині спочатку потренуватися вдома, перш, ніж виступати перед класом. Важливо навчати дитину основами культури мовлення й ораторства.

Лідером стає той, хто має три головні якості: пошана до інших, винахідливість і відповідальність, Він прагне зрозуміти і виконувати правила (пошана до інших), у разі невдачі не залишає спроб відшукати нові шляхи (винахідливість) і вміє відповідати за наслідки своїх учинків (відповідальність)

На думку Т. Енгстрема, лідер – це людина, що спрямовує та визначає діяльність інших людей, що прагнуть до створення постійно діючої системи підготовки і керівництва. Лідерство визначається як знання того, що потрібно здійснити на наступному етапі, розуміння значимості цих дій, знання того, як знайти відповідні ресурси, які мають відношення до визначеної задачі.

Лідерство – процес взаємодії лідера з працівниками, під час якого забезпечується їхня активна та скоординована участь у досягненні запланованої мети. Це вміння свідомо здійснювати особливий вплив у межах групи і просувати її у напрямі цілей, що забезпечують усталеність та стабільність діяльності інших людей.

Для лідера важливою якістю є бачення перспективи.

У процесі розвитку лідерських здібностей дітей та молоді педагогам та батькам необхідно враховувати ряд важливих положень, запропонованих Б. Ньюменом [3, с. 10]. **Бачення перспективи** для лідера є всебічним розумінням того, де він знаходитеся, до чого рухаєтеся, як збираєтеся домогтися мети і що має зробити після цього. Далекоглядність полягає в умінні мріяти про майбутнє й уявляти повну картину, а також створювати її своїми особистими зусиллями. Бачення перспективи – це відчуття виклику, кинутого навколишнім світом, і рішучість відповісти на нього, використовуючи силу своїх власних ідей, особистісних якостей, ресурсів і бажань.

Бачення перспективи повинне бути сфокусованим. Без конкретного змісту бачення даремне. Воно повинне бути ясним, чітким і зосередженим. Розмите бачення призводить до того, що втрачається напрям. Перспектива повинна бути досяжною, але при цьому необхідно уникнути обмеження бачення. Необхідно ставити перед собою реалістичні цілі, інакше втрачається мужність і відбувається деморалізація інших. Б. Ньюмен виділяє три суттєвих аспектів.

1. Ентузіазм, що народжується з бачення перспективи, приводить до виникнення дієвої сили. Вона веде до більшої продуктивності й ефективності, що підвищує вашу самооцінку. Саме сила є двигуном всякої успішної ідеї.

2. Масштабне бачення перспективи приходить до людини в тиші, спокої і часто насамоті. Кожен лідер повинен проводити якийсь час наодинці і в роздумах, оскільки люди живуть в світі, повному постійної конкурентної боротьби. Такий підхід допоможе генерувати найкращі ідеї.

3. Необхідно постійно підтримувати і розвивати бачення перспективи та мрії, що виражається у таких імперативах: "Ніколи не дозволяйте вашому баченню вислизати від вас. Подібно до того як вогонь потухає без палива, ваше бачення і мрії помруть, якщо ви постійно не підтримуватимете їх. Ваше бачення повинне стати істотною частиною вашої особи. Ви повинні щоденно повертатися до вашого бачення. Бачення перспективи відновлюється в тиші і спокої, а не в суєті і поспіху буденного життя" [3, с. 15].

Важливою якістю великого лідера, на думку Дж. Варна є здатність не тільки знайти бачення перспективи, але і чітко сформулювати його, а також примусити людей повністю його прийняти. Оскільки бачення пов'язане з дією, абсолютно необхідно, щоб воно вдягнулося в таку форму, яка дозволила б людям зрозуміти його і відповісти на нього. Бачення не слід ревниво оберігати від інших, перспективу не слід приховувати. Щоб бачення було дієвим, воно повинне бути розділене з іншими.

Бачення перспективи складає основу майбутнього успіху. Воно є важливою якістю лідера. Він бачитимете далі, ніж оточуючі його люди, і знатиме, у якому напрямі необхідно прямувати. Бачення створює цілі. Вони стають мотивуючими чинниками, які постійно виводять лідера із стану спокою. Вони допомагають йому долати невдачі і труднощі.

Визначення цілей, погляду Б. Ньюмена, має наступні переваги:

- Цілі спрощують процес ухвалення рішення. Лідер постійно стикається з необхідністю приймати безліч рішень. Його запрошують вступити в той або інший комітет, виступити на з'їзді або зборах і брати участь в тисячі й одному заході. Обдарованість лідерів відкриває їм шлях. Інші люди розуміють, що лідери здатні

організувати їх життя краще, ніж це вдалося б їм самим. Якщо визначено напрям і мету свого життя, то лідер з легкістю зможе оцінити будь-яку ситуацію.

- Цілі зміцнюють ментальне і фізичне здоров'я. Дуже багато людей вмирають відразу після відходу від активної діяльності тому, що перестають ставити перед собою цілі. Не маючи ніякої мети, люди підпадають під вплив негативних зразків мислення. Загальновідомо, що існує тісний зв'язок між ментальними установками і фізичним здоров'ям. Постановка цілей зажадає від молодого людини необхідності тримати себе у формі ментального і фізично.

- Цілі викликають пошану. Люди захоплюються і поважають тих, хто знає, до чого прагне.

- Цілі допомагають вам усвідомлювати свої досягнення і одержувати від них радість. Ви не здатні стежити за тим, що не піддається вимірюванню. Не маючи цілей, ви дрейфуйте без напрямку, але коли досягаєте мети, приходить відчуття задоволення.

- Цілі досягаються завдяки наполегливості і завзятості. Наполегливість, яку можна назвати також здатністю продовжувати почату справу, є якістю, що відрізняє лідера від інших людей. Володіючи здатністю продовжувати почату справу, лідер може стикатися з проблемами і розчаруваннями, але він завжди долає їх. Бджолу справедливо називають працелюбною. Щоб провести один кілограм меду, вона повинна зібрати нектар з 56 тисяч квіток конюшини. Кожна квітка має 60 квіткових трубочок, тому в цілому бджола повинна зробити 3,6 мільйона візитів. Робоча бджола за цей час пролітає відстань, що в 3 рази перевищує коло земної кулі. Ось що означає наполегливість. Часто люди знаходяться до поставлених

цілей ближче, ніж їм уявляється. Тому ніколи не потрібно відступати, а навпроти – проявляти наполегливість і завзятість. Завжди можна сказати, що відступати зарано.

- Цілі позбавляють лідера від ілюзій і бажання похвали. Лідери "розклеюються", коли починають вірити в свою славу. Суворая правда життя полягає в тому, що третина натовпу симпатизує лідеру, третина випробовує антипатію і третина залишається абсолютно байдужою. Розуміння цього факту повинне повернути лідера до реальності. Цілі позбавляють його від спокуси спочивати на лаврах. Лідер, часто завдяки своїй наполегливій праці, одержує справедливу похвалу. Проблема виникає в тому випадку, якщо він випробовує залежність від схвалення інших. Поставивши перед собою мету, лідер залишає минуле і фокусує увагу на майбутньому [3, с. 17-20].

Таким чином, лідер, у якого сформувалися управлінські якості і розвинулися відповідні здібності, планує на основі бачення перспективи певні наміри, створює генеральний стратегічний план, формулює цілі для себе і для організації, складає план дій, реалізує його та здійснює контроль за виконанням плану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кете де Врис М. Мистика лидерства. Развитие эмоционального интеллекта / пер. с англ. / М. Кете де Врис. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 311 с.

2. Моторный А. Народ и элита // http://209.85.135.132/custom?q=cache:t2uBOKEMHtAJ:www.pois.ru/tz/m_nie.doc

3. Ньюмен Б. 10 законов лидерства / Б. Ньюмен ; пер. с англ. В.М. Боженков. – Минск : "Попурри", 2007. – 144 с.

4. Педагогика. Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: "Соврем. слово", 2005. – 720 с.

Прізвище, ім'я та по батькові	Дубасенюк Олександра Антонівна
Вчений ступінь, вчене звання	доктор педагогічних наук, професор
Назва вищого навчального закладу	Житомирський державний університет імені Івана Франка.
Посада	Професор кафедри педагогіки
Адреса	10008, Житомир, вул. В.Бердичівська, 40
Телефон, E-mail	8096-73381-65 dubasenyuk@ukr.net
Напрямок роботи конференції	Творчість, обдарованість і еліта
Повна назва доповіді	"Виховання лідерських якостей – передумова становлення еліти"
Потреба в готелі (так, ні)	Немає потреби